

մոտ թիւներն եթէ ստիպուիմ ալ, մերթ ընդ մերթ ի պաշտպանութիւն ճշմարտութեան, սակաւ ինչ ալբանսութեամբ խօսել իւրեանց հետ:

Երբմաստ Թոյն իմաստասիրին՝ զԱթենացիս զարթոյնացանու համար արած իշապանին և Մեդարացի երիտասարդին պատմութիւնը միտքս անկանելով՝ ես ալ կսկսիմ այս եղանակաւ թէ «հակիրթն հաւանքն երաժէ թէ հաւան հակիրթն» վասն զի դժբախտաբար կը տեսնուի թէ դիտութեան և արհեստի վերայ եղած վիճաբանութեանց մէջ, երկու ընդդիմառակ կուսակցութիւններն լաւ մը հասկացած չեն դիրքեարար և այսպէս, խառնակաւ առաձիգ՝ ձեռնել զվարձ յանկանելի շրջանի գրամատրոս մը (Մատիոնի սխեմայի) կը ընու:

Այս կարգէն է նախ Միացեալ ընկերութեանց ջերմութեան և քրտնաբերման մը՝ Մ. Ս. Պ. կողմանէ՝ ընդդէմ Տօքթ. Փէշտըմալեանի հրատարակուած նամակին, զոր եթէ ուշադրութեամբ քննեմք, յայտնի կը տեսնուի որ մեր գործունեայ փաստաբանն ըմբռնած չէ լաւ մը թէ ինքիւն նպատակ կ'աշխատէ ինչ զայն քաջաբանութեամբ կամ յաւելուած մ'անելոյ վերայ կը կայանայ, զի ջանալ անորաբանութեան կանխող և կրկնակի անխնայութեամբ հաստատել կարծել թէ ուսմանը և դիտութիւնը յառաջ են քան զարհեստ. ուստի մասնաւորապէս այս խոստովանութեան դէմ կողմնակից մեր հարցումն հաւան հակիրթն թէ հակիրթն հաւան եւ լաւ է: Ամէն ողջամիտ անհատ կրնայ առանց դժուարութեան ընդունիլ որ նախ հաւան ստեղծուած լինի և ապա հակիրթն, ըստ որում այնպիսի կատարելութեամբ ինչ աստուածային նախատեսութիւն մը գոչակած էր թէ իւր արարածն առաջին պարագային մէջ միայն կրնայ բազմանալ, իսկ երկրորդին մէջ կորնիւ, այսպէս ալ մեք կը պնտմք թէ արհեստն զիտուելենէ յառաջ եղած է ի վաղուց անտի և ուսմանը և գիտութեան արհեստներուն տեսական մասերն կը կազմեն և անոնցմէ հետեցուած ճիւղերն են, այնպէս մը որ, արհեստի մը վերայ խօսուած ժամանակ նորա յարակից գիտական ճիւղերուն ընկերակցութիւնն ալ կրնամք: Կարգաւոր պատմութիւններն, խառնարկի մը աւանդութեանց մէջ և պիտի տեսնեմք զարհեստս յառաջ քան զգիտութիւն, այսինքն թէ խառնակաւ ժամանակաց մէջ մինչ անչափ բարձրանալով, արհեստն փոքրիկ միակ զարգումն և կեանք հայթայթող գործն եղած է, իսկ երբ բազմաթիւ այսօրուան արհեստներուն թիւն և առաւելութիւններն, կը յայտնուի որ հետզհետէ մարդիկ իւրեանց բոլոր կարողութիւններն զարգելով յառաջադիմութեան հասնուցած են արհեստներն իւրեանց արժանի վրէժով անտիճանի մը, և յորինած են հետեւաբար անոնց շարունակական զարգացման նպատակ ունենը: Ենքն և դիտութիւններն, միեւնոյն հին ատեններն ասոր հակառակն էր, ըստ որում նախամարդիկ արհեստներուն գործնականին մէջ միայն յառաջանալով, մտաբերած չէին անոնց տեսական ճիւղերն միանգամայն մշակել:

Ամբողջով մեր պատասխանն առ չեմուեանք երեսփոխանն Միացեալ ընկերութեանց, կը կրնեմք թէ որպէս հաւան հակիրթն յառաջ է, նոյնպէս արհեստն գիտութեան յառաջ է, և թէ գիտութիւն կամ ուսմանը աստիճան արհեստներէն բոլորովին անկախ ճիւղեր հասկանալու չեմք: զի ինչ որ են հաւատք առանց գործող, նոյնն է արհեստ առանց գիտութեանց, նոյնը կամ մտաբերել լոկ գիտութիւն և ուսմանը մասնաւոր մեր հաստատուն համար:

Իսկ գալով այն առարկութեան թէ Միացեալ ընկերութեանց գիտական վարժարաններուն մէջ ար-

հեստ մտցնելով նպատակի դէմ մեղադրուած կը լինին, մեք առանց երկիւղի կը յայտարարեմք որ այդ տղայական մի պատրուակ է ծածկելու համար այն ամենամեծ սխալանքն արատն, որոյ մէջ անկած մը կը թուին Միացեալ ընկերութիւնը, և ահա ինչպէս:

Մեք Միացեալ ընկերութեանց անձնաւորէր երեսփոխանն ունեցած բառարանն չունենալ, բայց չեմք կարող իրեն համամիտ լինիլ թէ ընկերութեան գիտական վարժողներէն մէկ երկուքն մէջ կարելի էր արհեստ մը՝ երկրագործութիւն (1) ներմուծելով, նպատակներն փոխուած լինի և մեր փափակ սիրտ երեսփոխանին յորինած ըմբռնական դժուարներն ի հիմննց խորտակին այն վտեմ արհեստին ներկայութեան առջև: զի ո՞ր լեզուաւ որ քննեմք, քաջաբանութեամբ քաջաբանութեամբ, ուստի կը հարցանեմք մեր քաջամարտիկ երեսփոխանին՝ կարո՞ղ է բացատրել մեզ թէ ինչ կը հասկանայ իւր գործածած քաջաբանութեամբ կարելի չէ՝ երբեք որ ընկերութեան նպատակն փոխուի զիտութեանց հետ արհեստ մ'աւելցնելով: Ըստ որում իւր նպատակն առանց այլալեւոյ՝ նմանաւ լինի մեծ փայլ մը տալոյ համար դժբախտ միջոց մ'է եթ հայթայթած կը լինի: ուստի հարկ է որ աստի քաջաբանութեամբ և ոչ թէ քաջաբանութեամբ, նպատակն: կը թողուիք ուրեմն մեր Պատ. երեսփոխանին՝ կամ քաջաբանութեամբ ի միջոյ կամ ընդունիլ սիրով քաջաբանութեամբ: Այս տուեալով, մեր նպատակն բառարանը իւր նպատակն անել չէ երբեք, ալ իւր իսկ բացատրած եղանակին մէջ զբաղուել իւր հարցմանց պատասխաններն:

Միացեալ ընկերութեանց վառվառն երեսփոխանն գրութեան երեսմէն ի վեր, ընկերութիւնն ի պաշտօնէ հերթում մը կամ հաստատութիւն մը չտուած: մասնաւորի մը կողմանէ իրեն վերադրուած հաստատմանութեան նկատմամբ, հետեւաբար աններելի չէ մեզ անել թէ պատուելի երեսփոխանին գաղափարներն նոյնն լինելու են ընկերութեան անդամաց մեծամասնութեան կարծեաց հետ. ըստ որում լուծութիւնն ալ տեսակ մը հաստատութիւն է: Սակայն եթէ ընկերութիւնն պատասխան մը չը տուած, գոնէ այնպիսի յայտարարութիւն մը հրապարակեց լրագրաց միջոցաւ, որ ալ ևս կարելի չէ ինքնին հակասութենէ դերձ համարուել: ուստի դարձեալ կը հարցանեմք մեր իմաստուն ճարտարներն թէ ինչ կը նշանակէ Միացեալ ընկերութեանց տեսչութեան յանձնուած կորայ Ս. Դանիէլ վանքի զարգացման համար 4 ցուրով 10 յորմու կողմեր և մի արուով 6 առաւելական լույսայ ձիւր հարկաւոր լինելով... ընկերութեան Տնօրէն Ժողովոյն ազգայնաց առատաձեռնութեան դիմելն: Կարելի էր որ բոլորաբար մեզ թէ արդեօք ձեր ընկերութիւնն արհեստական գործերով զբաղուելու համար, իւր նշանակական փոխած պիտի չլինի, զի ապագէն անհնար է հակառակել մաքուր ցեղէ (բիւռն) ցուլ, կով, ձի եւ, գնելն երկրագործութեան մէկ ճիւղն լինելուն, խիստ փափաքելի է որ մեր փելիտայ Միակնան համագէ զմեզ թէ իրեն մէջ ցուլ, կով, ձի գնելի՝ երկրագործութիւն անել: Երկրի մը տեսչական ցեղերն աշխուճանք չէ: թէ այն կենդանիներն Հայաստան բերելով, Միացեալ ընկերութիւնն չը պիտի աջակցարարի անասնաբուծութիւն անել: (Ծառաւելէ)

ՅԱՆՈՒՐ ԱՍԻՍԻԱՆ
Երեւոյ ուսանող Մէլիքի Նրկ. րազդարձական վարժարանին, և անգամ Բարեգի Նայիգեանն ուսումնասիրող ընկերութեան

(1) Հարկ կը համարուի գիտել թէ Միացեալ ընկերութեանց աշխուճանքն և երեսփոխաններուն հարուածած արհեստներէն երկրագործութիւնը միայն պիտի պաշտպանեմք մեք, այլոց թող զատին միացեալ մասերն:

ԿՐԹԱԿԱՆ

ԲՆԱԿԱՆ ՄԷՓՈՏ

ԼԵՂՈՒԱՑ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ

(Շաբ. և Կերէ)

Հիմա իւրաքանչիւր աշակերտ պարտի յիշել ու կրկնել բարձրագոյն մինչ անգամ խառնարաններէն որք ցարդ ըստեցան: Բնական է որ աշակերտը առաջին անգամ չեն կարող յիշել այն կարգաւ որով դասն սկսած ու վերջացած: այլ երրորդ նախադասութիւնը առաջին տեղ, զոր օրինակ, առաջին երկրորդին, երկրորդը վեցերորդին, վեցերորդը երկրորդին տեղ կ'ընեն ցաւ. ցաւ կերպով, ուսուցիչը շարակարգել տալու է զանոնք աշակերտաց, ի հարկն ինք առաջնորդ լինելով նոցա: Խօսելու մէջ կարգն անհրաժեշտ է. զի եթէ խօսքը կ'ուսուցանէ և կը կրթէ, կարգն ալ զմիտ կը ծնուցանէ:

Բնութիւնն ամբողջ անպառաջ երբէք է այս տեսակ դասերու, և հանձնարել մի ուսուցիչ ամէն ատեն կրնայ յարմար դասեր պատրաստել իր աշակերտաց համար, որոց յառաջիմութիւնն իր փառքը պիտի կազմեն, իսկ ամօթ հին գաղութն պարտնայ: Երբեք որք կը զայրանան երբ տարեկան քննութեան մի օր դիտողութիւն կ'արձանագրուի իրենց ուսուցման լեզուակերպն իւր: Կարելի է ինչպէս և կ'ապառնան իսկ խառնուած զանազան որ համարձակած է՝ ճշտութեամբ քննելու չ'հետեւելով, ընել մի գիտողութիւն արտասովոր:

ԹԻՉԵՆԻՆԵՐԸ. — Այս պատկերին մէջ չորս հատ սիրուն թռչուն կայ. ծառին վրայն գետնը կը թռին անոնք: Տեսէք սա պատկեր մանչ և սա երկու պատկեր աղջիկները: Կ'աշխատին որ թռչիկը բռնեն:

Ա՛հ, նոյնպէս պատկեր մանչեր ձեռքն առնալ սկսեալ անհիմար:

Պատկեր մանչը հացի փշրեղը կուտայ թռչնոց որք կ'ուզեն կտորոցիկն կ'առնեն զանոնք:

Պատկերին մէջ տուն մ'ալ կայ:

Պատկեր աղջիկները թռչիկներուն կը նային:

Պատկեր մանչը զլիարկ մը դրած է գլուխը:

Պատկերին մէջ ծառեր և մացառներ ալ կան:

Տունը դուռ մ'ապառնահաներ ունի:

Գետնին՝ հողին վրայ թռչուն մը կայ. բան մը կուտէ ան:

Թռչիկներէն երկուքը ծառի մը վրայ են:

Եւ միւսը գէպի գետնին կը թռի:

(Տեսէք ալ զիսկէն քաջաբանութեամբ)

Երկուքն ալ զիսկէն քաջաբանութեամբ կայ: պատկեր աղջիկ մը որ ծիծիկներու պոչիկէն երամ մը կը կուտ կուտայ:

Երկուքն ալ զիսկէն քաջաբանութեամբ կը կուտ կուտայ:

Երկուքն ալ զիսկէն քաջաբանութեամբ կը կուտ կուտայ:

Երկուքն ալ զիսկէն քաջաբանութեամբ կը կուտ կուտայ:

Երկուքն ալ զիսկէն քաջաբանութեամբ կը կուտ կուտայ:

Երկուքն ալ զիսկէն քաջաբանութեամբ կը կուտ կուտայ:

Երկուքն ալ զիսկէն քաջաբանութեամբ կը կուտ կուտայ:

Երկուքն ալ զիսկէն քաջաբանութեամբ կը կուտ կուտայ:

Երկուքն ալ զիսկէն քաջաբանութեամբ կը կուտ կուտայ:

Երկուքն ալ զիսկէն քաջաբանութեամբ կը կուտ կուտայ:

Երկուքն ալ զիսկէն քաջաբանութեամբ կը կուտ կուտայ:

Երկուքն ալ զիսկէն քաջաբանութեամբ կը կուտ կուտայ:

Երկուքն ալ զիսկէն քաջաբանութեամբ կը կուտ կուտայ:

Երկուքն ալ զիսկէն քաջաբանութեամբ կը կուտ կուտայ:

Երկուքն ալ զիսկէն քաջաբանութեամբ կը կուտ կուտայ:

Երկուքն ալ զիսկէն քաջաբանութեամբ կը կուտ կուտայ:

Երկուքն ալ զիսկէն քաջաբանութեամբ կը կուտ կուտայ:

Երկուքն ալ զիսկէն քաջաբանութեամբ կը կուտ կուտայ:

Երկուքն ալ զիսկէն քաջաբանութեամբ կը կուտ կուտայ:

Երկուքն ալ զիսկէն քաջաբանութեամբ կը կուտ կուտայ:

Երկուքն ալ զիսկէն քաջաբանութեամբ կը կուտ կուտայ:

Երկուքն ալ զիսկէն քաջաբանութեամբ կը կուտ կուտայ:

Երկուքն ալ զիսկէն քաջաբանութեամբ կը կուտ կուտայ:

Երկուքն ալ զիսկէն քաջաբանութեամբ կը կուտ կուտայ:

Երկուքն ալ զիսկէն քաջաբանութեամբ կը կուտ կուտայ:

անհիմար պարզ նամակ մը գրել, գրաւոր կարծիք յայտնել նոյն իսկ այն խնդրոյ վերայ զոր շատ լաւ են ըմբռնած: Գաղափարն ունենալ, բայց զայն բացատրող բառեր ու առաջադրած կը պակսին նոցա: զի այլ է բանէն գաւանէն գաղափարը: Եւ այլ է գաղափարէն ի սուր յիշել: Վերջոյն մէջ կը կուտան, զի ունակութիւն չունին յայտն:

Ժամացոյցի մը գործիչներն ունենալ չէ բառական ժամացոյցի ի յարդ և ի կերպարան անելոյ: պէտք է իւրաքանչիւր անի, իւրաքանչիւր գործի իր յարմար տեղը գնել գիտնալ, որպէս զի այդ գաղափարն մասեր մի ամբողջ կազմեն կարգաւորեալ: Եւ ժամացոյցի իր նպատակն ծառայէ: Այն գործիչներն որք առանձին և ոչ մի բանի կին օգտակար, հիմա մեծ գործ մը կը տեսնեն. ժամանակը ճշդիւ կը նշանակին:

Գաղափարները ցանցաւ ունենալ մտքին մէջ և զանոնք շարակարգելու օրէնքներն իսկ գիտնալ չէ բաւ: Կողմաւորեալ, մարմնաւորեալ, գործնական շարակարգելու է գաղափար, որպէս զի անոնցմէ մի ամբողջ ծին:

Տ. Սուրէնեանի 78ին բացած վարժարանին աշակերտներէն մին ևս ես լինելով, պէտք է խոստովանիմ թէ՛ արդարեւ Տ. Սուրէնեանի ծրարներէն լեզուակերպութեան մէջ կը հետեւէր այն բնական մէթոդին պէս անի մը զոր բացատրեցինք ի վեր, և ոչ թէ Համիրթներն մէթոդին, զոր Տ. Սուրէնեան կը բացատրէր իւր յորձանքին մէջ, և որոյ թերութիւններն ըստ կարի ցուցինք: պէտք է խոստովանիմ թէ ոչ միայն ես այլ և ինչ հետ աշակերտակիցներս ալ մէջ՝ այնչափ օգտեցանք այդ ուսուցման եղանակին՝ որչափ չափով օգտեցինք կարծեմ, եթէ Տ. Սուրէնեանի բացատրած Համիրթներն մէթոդով դաստարարուի մեզ:

Հակառակ Տ. Սուրէնեանի, ներուի մեզ ընել ու պոչել թէ՛ Տ. Վարդուհեանի լեզուաց ուսուցման եղանակը ոչ յեղափոխիչ է և ոչ նոր, այլ պարզապէս կրկնութիւնն Ամերիկացոց մէթոդին առ մեզ:

Եւ ինչպէս որ Տ. Վարդուհեանց հեղինակ լինելու յառաջիմութիւնը չունի, կարծեմ Տ. Սուրէնեան ալ իրաւունք չունի զանի յեղափոխիչ կոչելու, բայց աստի՛ գերազանցող զձախիթըն և զայս հռչակելու:

Բայց մեր ազգին մէջ, յորում աւելի խօսող կայ քան գործող, որոյ կրթական մարմինը չէ իմաստասիրեով, այնպիսի անձնով որք ուրիշ գործ չը գտնենուն համար այդ աստղիկներն մէջ են նետուած իր մի ամենահասարակ ասպարեղի, որք յառաջիմելու և նորանոր եղանակաց չեն հետամուտ, որք ամօթ կը համարին ուսուցիչ լինելուն, որք չունին ճանաչումն պարտոց, այս ազգին մէջ կ'ընեն, երբ Վարդուհեանց մը կ'ընէ յերեւան, և հոս ու հոն կը վազէ՝ Նոր Աշխարհին իր հետ բերանայ, սիրտս ուրախութեամբ կը գնէ: Դու և պարտ յանձին կ'զգամ հրապարակաւ իմ շնորհակալութիւն յայտնել թէ՛ Տ. Վարդուհեանցի և թէ՛ Տ. Սուրէնեանի, որ ի ջաշարեութիւն նախ ինք իւր վարժարանաց մէջ կը հիւրընկալէ մի անձ որ արդարեւ քաջալերի է կարօտ:

Գ. Ա. ՄԱՆՍՈՒԵՆ

ՎԱՆԱՅ ԳՈՐԾԵՐ

22 Օգոստ. 1881 Կ. Պոլս

Խորագիր Տէր

Ձեր ազգագրութեան ներկայ ամսաց թիւերէն միոյն մէջ, Վանէն հասած 12 թուականաւ մի նամակի պատուանկութեամբ մեր ազգագրութեան զբաղեց, յորում ըսուած էր թէ Տեղւոյն արմատաց սղուծեան միակ պատ, նկատելով որ այս մասին Մեծ. նամակագիրը գործին բոլորովին հակասական մեկնութիւն մը տուած է, և մենք եւս նոյն գործին և եղբարեկան վրայ աւելի մանրամասն գիտակցութիւն ունենալով, կողմաց Ձեր թերթի միջոցաւ զայն բացատրել, ի հանդարտութիւն ողջամիտ Ազգայնոց:

Թուականն մի քանի ամիս յառաջ Ֆեյրաբանի Չաքար քառան Վան գալով, երբ իմացուեցաւ թէ զառական ցորեան և գարի ունի Գառման ըսուած նահանգը, երեւելի ազգայիններէն մի քանի խորհուրդ տուին նմա որպէս զի իւր արմատը մի Վան փոխադրէ ծախելու համար (զի այս միջոց թէ երկրին թէ իւր անձին օգտակար նկատուած էր): այս առաջարկութեան ինչ հաւանեցաւ, սա պայմանաւ որ Վանայ մէջ

իրեն օգնական մը տրուի: յիշեալ Ազգայինք ևս որովհետեւ իրեն օգնական և գործակից ընտրել Յովնանեան ըսուած անձը: Այս որոշման ևս Ֆեյրաբան հաւանելով, նոյն Ազգայնոց ներկայութեան մի պայմանագիր կ'ընեցին, որպէս զի Ֆեյրաբան ցորեանը Վանայ ծովեզրը ինչեցէն և Յովնանեան զայն հրապարակի վրայ ի վաճառ հանէ, պայմանաւ որ մէն մի վաճառուած չաւիճի 5 1/2 րուս վարձը ստանայ:

Արդ չեմք գիտեր թէ, երկրին և միանգամայն իւր անձին այս տեսակ օգտակար գործի մը ձեռնարկելով, Պ. Յովնանեան հարկէ է յանցաւոր նշանակուել, ինչպէս որ ցոյց տալ կուզէ Վանայ Ձեր նամակագիրը:

Իսկ գալով Վանայ նամակին վերջի պարբերութեան, յորում ըսուած է թէ Վանայ նամակի ցորեանը անհիմար սուղ գնով ծախել ուզէր է, բոլորովին անհիմար սկսեց ի նկատել, զի Վանայ հրապարակին վրայ մաս մի ցորեան երբէք է երկու Հայոց, որք հազարգործ մարդիկ լինելով ուզէր են իրենց գործին երթալ, ուստի խնդրեմ են Ֆեյրաբանէն որ իրենց ծախսին է, չորհրդէն իրենց ունեցած ցորեան ալ ծախել օրոշան գնով, և քուտար իրենց յոյժ է թէպէտ և այս գործը իւր զբաղման իրենցը ունի, սակայն նա սիրով ընդունած է բարեկամութեան համար, հետեւաբար նոյն երկու Հայերու ևս մեկնել, և Գառման ցորեան չէ ուզէր այս սարանքը իւր ունեցածին հետ ի մի խառնել, զի մի գուցէ պարտաւոր իր ունեցած ցորեանին համար ևս վարձը վճարել Յովնանեանի:

Ահա տեղ խմբագիր, այս է բոլոր եղբարեկանը որ տարբեր մեկնութեանց տեղի տուած էր սա կերպով: «Մի քանի անխնայ անձինք յուր 8 թուսով կըրտորեն բազարապետական ատեն նին առարկելով թէ Յովնանեան հրապարակին վրայ եղած ցորեանը ամեն զընով կուտու և սուղ կը վաճառէ, և այս բողոք իւր ճարտար եղբարեկանն իւր կատարելով բազարապետական ատեններն կողմանէ, անմիջապէս մի ուստիան և մի Պէյլիիին գործադատար կը յղուի հրապարակի ցորեանի վաճառումն արգելելու համար և Յովնանեան ի ծոցով կը հրաւիրուի, և անոնց օրինաւոր ընդունութեան 8 ամիս բաւոր և 100 ոսկոյ տուգանաց կը դատապարտուի, և երբ բողոքող անձինք կը տեսնեն թէ իւր Եանց կամը գործադարութեան անմիջապէս յարձակելով ցորեանի վրայ՝ զայն առարկ կուտան: Բայց մեզ բողոքողին անձնով են այն անձինք որք տեղի տուած են այս բարարարական եղբարեկան:

Արդ յաջորդ. որն այս խնդրը դատական Ատենին ներկայանալով՝ աւելի ևս մանրամասնօրէն քննութեան կուտուի: և հետ երկայն քննութեանց կը տուգուի յիշեալ բառարանային անմեղութեան և Ֆեյ

